

جایگاه ایران در راهبرد گازی جمهوری آذربایجان

گ/سرویس جمهوری آذربایجان

آیت اله مرادی

محقق و پژوهشگر

جایگاه ایران در راهبرد گازی جمهوری آذربایجان

مقدمه

جمهوری آذربایجان از موقعیت ویژه ای در بین جمهوری های قفقاز جنوبی برخوردار است که می توان کسب این جایگاه را به وجود منابع نفتی و گازی در این جمهوری مرتبط دانست. امروزه تنظیم بسیاری از مناسبات دو جانبه و چندجانبه باکو در عرصه بین الملل، بی تأثیر از ثروت طبیعی این کشور نیست؛ به طوریکه افزایش قدرت چانه زنی این جمهوری کوچک قفقاز جنوبی در منطقه و تأثیرگذاری آن بر جریانات منطقه ای محسوس است. افزایش قدرت اقتصادی حکومت آذربایجان در راه اندازی طرح های عمرانی و افزایش اقدامات زیربنایی در امور داخلی نیز یکی از برکات وجود منابع هیدروکربوری در این جمهوری است. اتحاد بهترین راهبرد در عرصه تولید و صادرات نفت و گاز می تواند آذربایجان را در افزایش قدرت ملی یاری دهد. در این مقاله سعی بر آن است ضمن اشاره به منابع گازی آذربایجان، ویژگی های راهبرد گازی آذربایجان و همچنین نقش ایران را در این راهبرد بررسی کنیم.

منابع گاز طبیعی جمهوری آذربایجان

طبق آمار نشریه نفت و گاز، میزان ذخایر اثبات شده گاز آذربایجان در سال 2010، 30 تریلیون فوت مکعب (معادل 850 میلیارد متر مکعب) تخمین زده می شد. (1) آذربایجان طی سال 2009، میزان 23 میلیارد متر مکعب گاز تولید کرده است که از این میزان حدود 10 میلیارد متر مکعب را صرف مصارف داخلی نموده است. (2)

1- حوزه گازی امید

این حوزه بخشی از حوزه گازی امید و بابک است. خوشبخت یوسف زاده، از مقامات سوکار، سال گذشته بعد از حفر چاهی به عمق 6500 متر در این حوزه گازی پیش بینی کرد در مراحل اولیه اکتشاف 200 میلیارد متر مکعب گاز طبیعی از این میدان استخراج گردد. مقامات آذری با توجه به قرار گرفتن حوزه گازی بابک در زیر حوزه گازی امید، در صورت اکتشاف کامل این حوزه ذخایر آنها را 500 میلیارد متر مکعب برآورد می کنند. (3) کارشناسان معتقدند طی سه الی چهار سال آینده می توان از این حوزه گازی بهره برداری کرد. مالکیت حوزه گازی امید متعلق به شرکت سوکار است و میزان سرمایه گذاری این شرکت در حوزه امید، 5 میلیارد دلار برآورد می شود و انتظار این است که بعد از بهره برداری، 45 الی 50 میلیارد دلار از این حوزه درآمد کسب نماید. (4)

2- حوزه گازی شاه دنیز

میدان گازی شاه دنیز بزرگترین حوزه گازی آذربایجان می باشد. مالکیت این میدان گازی به صورت سهامی و متعلق به شرکت های بریتیش پترولیوم (25/5 درصد)، استیت اوایل نروژی (25/5 درصد)، سوکار آذربایجان (10 درصد)، توتال فرانسه (10 درصد)، انی ایتالیا و لوک اوایل روسی (مشترکاً 10 درصد)، نیکو ایران (10 درصد) و تی پی آی او (شرکت ملی نفت ترکیه) (10 درصد) می باشد. ذخایر این میدان گازی 1/5 تا 3 میلیارد بشکه نفت و 50 تا 100 میلیارد متر مکعب گاز برآورد می شود و تا پایان سال 2005 به طور تقریبی سالانه 7 میلیارد متر مکعب گاز از آن استخراج می گردید.

3- میدان آسمان & شفق

توافق برای سرمایه گذاری و استخراج از این میدان در سال 2009 بین شرکت های بریتیش پترولیوم و استیت اوایل از یک سو و سوکار به عنوان طرف آذری انجام گرفت. مساحت این بلوک گازی که در 125 کیلومتری جنوب شرق باکو قرار گرفته است 100 کیلومتر مربع است و عمدتاً این حوزه در عمق 650 تا 700 متر واقع شده است و مخازن آن تا عمق 7000 متری نیز قرار گرفته اند. میزان ذخایر این میدان حدود 500 میلیارد متر مکعب می باشد. (5)

4- میدان نخجوان

میدان گازی نخجوان در عمق 400 تا 600 متری زمین و در 90 کیلومتری جنوب باکو واقع شده است و در سال 1960 کشف شد. (6) در سال 1997 شرکت اکسان موبیل قراردادی را با سوکار جهت استخراج در این میدان گازی به امضا رساند که به دلیل عدم وجود منابع قابل توجه، این قرار داد فسخ گردید. در سال 2010 یک شرکت نفتی آلمانی به نام «آر دبلیو ای دیا» یاداشت تفاهمی را با سوکار جهت بهره برداری از این میدان گازی به امضا رساند. میزان ذخایر میدان نخجوان 300 میلیارد متر مکعب برآورد می شود. (7)

5- میدان گازی قره باغ

اولین قرارداد جهت استخراج منابع نفت و گاز در حوزه قره باغ در سال 1996 بین آذربایجان و کنسرسیومی به نام کمپانی بین المللی نفت کاسپین منعقد گردید. سهامداران این کمپانی در حوزه قره باغ شامل لوک آجیب 45 درصد، پنزیویل 30 درصد، لوک اوایل 12/5 درصد، سوکار 7/5 درصد و آجیب 5 درصد بود که در سال 1999 این کمپانی به دلیل اقتصادی نبودن منابع این حوزه، قرار داد را فسخ کرد. در سال 2006 شرکت سوکار اعلام کرد بدون سرمایه گذاری خارجی در حوزه گازی قره باغ سرمایه گذاری می کند. معاون رئیس شرکت سوکار اعلام کرده است این میدان 10 میلیون تن نفت و 5 الی 6 میلیارد متر مکعب گاز در خود جای داده است که با 200 میلیون دلار سرمایه گذاری می توان نهایت بهره برداری از آن را به عمل آورد. (8)

6- میدان دان اولدوز- اشرفی

این میدان گازی از جمله میدان های گازی آذربایجان می باشد که با وجود قراردادی که در سال 1996 جهت بهره برداری از آن منعقد شده بود، در سال 1998 تا 2001 به دلیل افت قیمت نفت به کمتر از 20 دلار و غیراقتصادی بودن آن، فعالیت در این حوزه مسکوت گذاشته شد. در اوایل سال 2004 سوکار طرحی را به تصویب رساند تا در سال 2007 مجدداً میادین گازی دان اولدوز و اشرفی با حفر 19 چاه تا سال 2015 به بهره برداری برسد. طبق برآوردها میزان ذخایر گازی این میدان 25 میلیارد متر مکعب می باشد.

یکی از اهداف مهم باکو در راهبرد گازی خود، اتخاذ سیاست متنوع سازی شرکای گازی و به حداکثر رساندن خریداران گاز می باشد. سیاستمداران باکو در پی آن هستند تا همان گونه که در زمینه فروش نفت، حدود بیست کشور در نقاط مختلف دنیا با آنها همکاری می کنند، در مورد فروش گاز نیز به این موفقیت نایل آیند. آذربایجان در راهبرد جدید خود خواهان عدم وابستگی گازی به شرکای خود است و در واقع نمی خواهد تمام تخم مرغ ها را به طور مثال در سبد ترکیه قرار دهد. با وجود آنکه ترکیه یکی از متحدین منطقه ای مهم آذربایجان به شمار می رود، آذربایجان خواهان عدم وابستگی کامل در زمینه فروش و ترانزیت گاز به این کشور است. با وجود آنکه ترکیه نقش غیر قابل انکاری در شناسایی آذربایجان به عنوان یکی از صادرکنندگان گاز به اروپا دارد و از سویی با ایجاد خط لوله گاز باکو – تفلیس – ارزروم گاز این کشور را به دور از مرزهای روسیه به بازارهای اروپایی می رساند، با این حال آذربایجان قصد ندارد رابطه گازی خود را به ترکیه و بازارهای اروپایی منحصر کند. (9)

در حال حاضر مهمترین شریک گازی آذربایجان، ترکیه می باشد. خط لوله باکو- تفلیس- ارزروم با قطر 1070 میلیمتری خود سالانه 8/8 میلیارد متر مکعب گاز طبیعی به سمت ترکیه می برد. ظرفیت این خط لوله می تواند بعد از بهره برداری از فاز دوم توسعه میدان شاه دنیز در سال 2014 به 20 میلیارد متر مکعب برسد. (10) آذربایجان در راستای سیاست تنوع بخشی به بازارهای گازی خود اقدام به انعقاد قرارداد گازی با روسیه نموده که طی این قرارداد، آذربایجان در مراحل اولیه سالانه 500 میلیون متر مکعب گاز به روسیه صادر خواهد کرد. این اقدام برای اولین بار آذربایجان را به عنوان صادر کننده گاز به روسیه می شناساند در حالیکه قبل از این آذربایجان همیشه واردکننده گاز از روسیه بوده است. با این حال الکسی میلر، رئیس گازپروم گفته است روسیه آمادگی دارد تمام گاز تولیدشده توسط آذربایجان را خریداری نماید. (11)

آذربایجان با عقد قرارداد گازی با روسیه در واقع بر خلاف جهت حرکت پروژه آمریکایی – اروپایی نابوکو حرکت می کند. کاهش وابستگی به گاز روسیه و نگاه غربی ها به آذربایجان به عنوان یکی از تأمین کنندگان اصلی گاز خط لوله نابوکو، با حرکت آذربایجان به سمت روس ها، می تواند اعتماد غربی ها به آذربایجان را کاهش دهد. با این وجود، به نظر می رسد آذربایجان اهداف خاصی را از گردش به سمت روسیه دنبال می کند؛ اول آنکه توافق گازی بین آذربایجان و روسیه می تواند فشار گازپروم بر پروژه نابوکو را کاهش دهد و رقابت بین این دو را از بین ببرد. دوم آنکه توافق آذربایجان با گازپروم تذکری به ترکیه می باشد مبنی بر اینکه آذربایجان به بازار و مسیر ترکیه وابستگی کامل ندارد. از منظر آذربایجان، اضافه کردن روسیه به شرکای گازی اش به نوعی کم رنگ کردن نقش انحصاری ترکیه در خرید و انتقال گاز از خاک این کشور می باشد. سوم آنکه باکو از صدور دوباره گاز خزر به کشورهای اروپایی توسط گازپروم جلوگیری می کند و با تأمین گاز قفقاز شمالی به نفع روسیه و تولیدکنندگان گاز در حوزه خزر اقدام خواهد کرد. (12)

از جمله مسیریایی که آذربایجان در راهبرد جدید خود قصد انتقال گاز از طریق آن را دارد، مسیر «جریان سفید» است که از زیر آبهای دریای سیاه، گاز آذربایجان را از طریق گرجستان به اوکراین یا رومانی و سپس اروپا خواهد رساند. گرجستان اخیراً یادداشت تفاهمی را با کمپانی خط لوله جریان سفید به امضا رسانده است و پشتیبانی خود را از آن اعلام کرده است. طبق مفاد این تفاهم نامه، ظرفیت ابتدایی این خط لوله 8 میلیارد فوت مکعب در سال 2015 خواهد بود و تا ظرفیت 32 میلیارد فوت مکعب نیز قابل افزایش می باشد. (13) مقامات آذری در راستای تنوع بخشی به مسیرهای صادرات گاز، قصد دارند گاز صادراتی به یونان را بدون وساطت ترکیه و به طور مستقیم به یونان صادر کنند که در همین راستا یادداشت تفاهمی بین مقامات ارشد یونان و آذربایجان در اوایل سال 2011 جهت صادرات مستقیم گاز به یونان به امضا رسید. در سال 2008 آذربایجان 700 میلیون متر مکعب گاز از طریق ترکیه به یونان صادر کرد. (14)

جایگاه ایران در راهبرد گازی آذربایجان

مقامات آذری از نقش غیر قابل انکار ایران به واسطه دارا بودن ذخایر گازی و همچنین بازار مصرف مناسب آگاه هستند و به همین دلیل در پی گسترش رابطه خود در زمینه انرژی با ایران هستند. در سال 2005 الهام علی اف و محمود احمدی نژاد، روسای جمهور دو کشور خط لوله جدیدی را جهت ارسال گاز از ایران به نخجوان افتتاح کردند. طبق این قرارداد که در سال 2004 به امضا رسیده بود، دو کشور به مدت 25 سال از طریق سوپا به تبادل گاز می پردازند و در واقع آذربایجان نیاز گاز استان های شمالی ایران را برآورده می کند. سفر مسعود میرکامفی، وزیر نفت ایران در ژانویه 2011 به آذربایجان نشان دهنده تمایل دو طرف برای گسترش روابط در حوزه انرژی است. در این سفر، افزایش سوپا گاز طبیعی بین دو طرف و همچنین انتقال گاز ایران به اروپا از طریق خاک آذربایجان از موضوعات اساسی مورد بحث ایران و آذربایجان بود. دو کشور قصد دارند میزان سوپا گاز را تا 2/5 الی 5 میلیون متر مکعب افزایش دهند. طبق توافق دو طرف، در سال 2011 ایران 1 میلیارد مترمکعب گاز از آذربایجان خریداری خواهد کرد. (15)

ایران با دارا بودن 33 تریلیون متر مکعب گاز طبیعی، 15 درصد از این ماده ارزشمند را به خود اختصاص داده است. فقط دارا بودن این مقدار انرژی کفایت تا نقش ایران را در راهبرد انرژی آذربایجان پررنگ کند. آذربایجان در حال حاضر به ایران به عنوان یک مصرف کننده گاز می نگرد و با توجه به مجاورت و کاهش هزینه های انتقال، ایران از شرایط مساعدی برای مصرف گاز این کشور برخوردار است. به نظر می رسد نگاه بلند مدت آذری ها به ایران متفاوت از دیدگاه حاضر آن هاست، چرا که ذخایر اثبات شده گاز آذربایجان تاکنون کمتر از 1 تریلیون متر مکعب برآورد شده است و مطمئناً توان پاسخگویی به بلندپروازی های مقامات آذربایجان را جهت صدور گاز به اروپا در بلند مدت نخواهد داشت. بنابراین انتقال گاز ایران به قاره اروپا از طریق خاک آذربایجان می تواند دیگر مزیت مهم ایران برای آذربایجان به حساب بیاید و باتوجه به نیاز روزافزون جهانی به گاز، آذربایجان می تواند به عنوان یک کشور واسطه در انتقال گاز ایران به اروپا نقش ایفا کند.

نتیجه گیری

محور اصلی راهبرد جدید آذربایجان در حوزه گاز، متنوع ساختن خریداران و همچنین مسیرهای انتقال گاز می باشد. اقدامات اخیر آذری ها نشان دهنده تمایل باکو به عدم وابستگی گازی به هیچ کشوری از جمله ترکیه می باشد. قراردادهای جدید گازی با ایران، روسیه و یونان حاکی از عزم تصمیم گیران باکو در تنوع بخشی به مسیرهای انتقال انرژی است. در حال حاضر آذربایجان از سه جهت غرب، جنوب و شمال در حال صادرات گاز می باشد و حتی سخن از صادرات گاز به آسیای مرکزی را نیز به میان می آورد. جمهوری اسلامی ایران با توجه دارا بودن شرایط ویژه جغرافیایی و ذخایر انرژی از جایگاه ویژه ای در راهبرد انرژی آذربایجان برخوردار است. هرچند ممکن است در حال حاضر نقش ایران به عنوان یک بازیگر بزرگ بالقوه در عرصه گاز تحت تأثیر رویکرد غرب گرایانه مقامات باکو قرار بگیرد، لیکن در بلند مدت نیاز به مشارکت و همکاری با ایران بیش از پیش آشکار خواهد شد.

منابع

- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html> 2-
- Ilham Shaban.Umid gas field to bring \$45bn of net income, Mon 06 December 2010 3-
<http://news.az/articles/economy/27797>
- Robert M Cutler. Azerbaijan adds gas to gas. Dec 10, 2010 4-
http://www.atimes.com/atimes/Central_Asia/LL10Ag01.html
- <http://az.apa.az/news.php?id=159105> 5-
- Lada Yevgrashina. Azeri SOCAR to explore Caspian gas field with RWE. Mar 9, 2010 6-
<http://uk.reuters.com/article/2010/03/09/energy-azerbaijan-rwe-idUKLDE6282DD20100309?sp=true>
- .RWE: Development of perspective offshore structure Nakhchivan in Azerbaijan to contribute to project Nabucco project. 10.03.2010 7-
<http://en.trend.az/capital/pengineering/1651488.html>
- http://azer.com/aiweb/categories/magazine/41_folder/41_articles/41_socar.html 8-
- Stanislav Pritchkin. AZERBAIJAN'S NEW GAS STRATEGY. TURKISH POLICY QUARTERLY. Vol. 9 No. 2 - Summer 2010 9-
<http://www.turkishpolicy.com/dosyalar/files/123-127.pdf>
- SCP Commissioning Commences. 01 June 2006 10-
<http://www.bp.com/genericarticle.do?categoryId=9006615&contentId=7018471>
- Russia, Azerbaijan to sign deal on increased gas supplies. 01/09/2010 11-
<http://en.rian.ru/russia/20100901/160430131.html>
- .Vladimir Socor.Azerbaijan-Russia Gas Agreement: Implications For Nabucco Project 12-
<http://eurodialogue.org/Azerbaijan-Russia-Gas-Agreement-Implications-For-Nabucco-Project>
- Everyone wants Azerbaijan's gas. APRIL 2009 13-
<http://www.cges.co.uk/resources/articles/2009/04/07/everyone-wants-azerbaijan%E2%80%99s-gas>
- 14- خبرگزاری اطلاع رسانی نفت و گاز(شانا). یادداشت تفاهم صادرات مستقیم گاز آذربایجان به یونان امضا شد، ۱۷ فروردین ۱۳۹۰.
<http://www.shana.ir/168044-fa.html>
- .Iran and Azerbaijan Discuss Energy Cooperation . January 12, 2011 15-
<http://www.shana.ir/164426-en.html>

منبع : ایراس